

ביאורים

אמנם הוכחנו בראיה שכלית שחובה שיהיו מצוות התלויות בלב, אך יתכן שהראשונים סברו שאין זו סיבה לכתוב עליהם ספר מיוחד. כל עוד התורה לא כתבה זאת, אין כאן מצוה שמוטל עלינו לבאר אותה, אלא חובה שכלית גרידא. אך אין הדבר כך. המצוות התלויות בלב מוזכרות בתורה פעמים רבות.

התורה מצווה אותנו על חובות הלבבות כמו שהיא מצווה אותנו על חובות האיברים. יש מצוה לאהוב את ה' כמו שיש מצוה לשמור שבת. מצוות אלו מהוות חלק ניכר בתורה, גם במצוות עשה וגם במצוות לא תעשה. רבנו בחיי מוסיף שהתורה לא רק מונה אותם כחלק ממצוות התורה, אלא אומרת במפורש שכל התורה כולה תלויה בלב: 'כי המצוה הזאת אשר אנכי מצווך היום' [דברים ל, יד], 'שהיא כל התורה כולה', 'בפך ובלבבך לעשותו' [שם]. עיקר קיומה הוא בעשיית הלב. ומכאן שהתורה החשיבה מאוד את החובות המוטלות על הלב.

בדברי הנביאים מצאנו תוכחות רבות המדברות על קילקול המידות ועל שחיתות הלב. רבנו בחיי לא מביא דוגמאות לכך מכיוון שזהו עיקר דבריהם של הנביאים. הם עסוקים פחות בתוכחה על זילזול המצוות המעשיות ומדברים בעיקר על סיאוב העם והשלטון ואטימות הלב לזעקת החלשים והנדכאים בחברה.

בדברי חז"ל אנו מוצאים פעמים רבות, אפילו יותר מאשר בדברי התורה והנביאים, התייחסות לחובות הלב. ישנם אמירות כלליות, כמו 'רחמנא ליבא בעי'. ישנם סיפורים והנהגות אישיות שקשורים למצוות הלב, ואף ישנה מסכת שלמה שעוסקת כמעט כולה בחובות הלבבות, הלא היא מסכת אבות.

ראיה מעניינת נוספת שמביא רבנו בחיי היא מחובות האיברים עצמם! הלומד את פרטי הדינים של חובות האיברים שם לב שהם קשורים מאוד לכוונת הלב. דינו של אדם המחלל שבת בפרהסיא ישתנה ממוות לחיים אם לא התכוון בליבו לעבור את העבירה החמורה. המעשה לבדו אינו קובע את מצבו הרוחני ואת עונשו אלא כוונת הלב! גם בשכר המצוות אנו מוצאים שעשיית מצוה שלא מתוך כוונה אינה בעלת תוקף רב ולכן אינה מביאה שכר לאדם.

אנו רואים עד כמה התורה, הנביאים וחז"ל החשיבו את המצוות התלויות בלב, אפילו יותר מהמצוות המעשיות, ואף אמרו שהם הבסיס לכל התורה כולה.

הרחבות

• וליבו רחק ממני

שקטב המעשה ועמודו גנויים על פגנת הלב ומצפוניו. דברים בכיוון זה כתב המאירי, לגבי חשיבות ההתבוננות בתוכנו של המצוות והמועדים, שתיבא את האדם להתקדש: "וכשיגיע האדם לאלו הזמנים (המועדים) ולא יחדש בעצמו תכונה להתעורר למה שראוי להתעורר בהם, אבל יקיים אותם דרך פעולת היחס והלשון מצוה מלומדה (מתוך הרגל), מבלי שיתבונן בענין המצוה - לא ימשך לו מן המצוה ההיא מה שכיוון נותנה יתברך להמשך ממנה, ונמצא מחטיא הכוונה. והוא אמרו: "עת לעשות לה', הפרו תורתך" [תהלים קיט, קכו], שאף בעשיית המצוות, שהוא עת לעשות לה' - הפרו התורה והחטיאו הכוונה. וכן הענין לבני ההמון, אשר לא ישיגו אל זאת המעלה... להיות כוונתם בה דרך כלל (הכוונה השייכת לכל המצוות) - קיום גזרה מוטלת עליו מאת השם, ועשיית הדבר לכבודו יתברך ולכוונת עשיית המצוה. ואם לא יתעורר על זה, אבל (אלא) שיעשה זה מצד ההרגל, מאין הרגש עשיית הדבר לכבוד בוראו, ומאין כוונת קיום מצוה, ויעתק (יעבור) על זה הצד ממצוה למצוה, ויאכל על דרך זה מצה בפסח וישב בסוכה בחג - הוא כדמיון החמור: נושא אלומותיו בעת הקציר, ומשא הענבים בעת הבציר, ומשא החיטים בעת הטחינה. לא גיענו משינוי העיתים שום התבוננות, רק שינוי המעשה דרך מקרה" [הקדמה לבית הבחירה].

מקור החיוב בתורה

וכאשר התברר לי חיובם^ו מדרג השכל, אמרתי בלבי, שמה הענין הזה אינו פתוב בספר תורתנו, ועל כן הניחו לחברו^ז בספר שירנו אותו ויראנו עניניו, עד אשר בקשתי בספר התורה ומצאתי שזכר בו פעמים רבות, כמו שנאמר (דברים ו, ה): "ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך", ואמר (דברים ל, ט): "לאהבה את יי אלהיך לשמע בקולו ולדבקה בו", ואמר (דברים יא, א): "לאהבה את יי אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם", ואמר (דברים יג, ה): "אחרי יי אלהיכם תלכו ואתו תיראו", ואמר (ויקרא יט, יח): "ואהבת לרעך כמוך", ואמר (דברים י, ב): "ועתה ישאל מה יי אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה", ואמר (דברים י, יט): "ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים, את יי אלהיך תירא אתו תעבד". והיראה והאהבה מחובות הלבבות.

לאווין בלבבות

ואמר בלאוין שבהן (דברים ה, יח): "ולא תחמד אשת רעך ולא תתאנה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמורו וכל אשר לרעך", (ויקרא יט, יח): "לא תקם ולא תטור את בני עמך", (ויקרא יט, יז): "לא תשנא את אחיך בלבבך", (במדבר טו, טז): "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", (דברים טו, ז): "לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך", ורבים פאלה.

כל התורה בלב ובלשון

ואחר כך השיב^ח את כל העבודה אל הלב ואל הלשון^ו, כמו שנאמר (דברים ל, א): "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה היא, לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה, ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה, כי קרוב אליך הדבר מאד בפיה ובלבבך לעשותו". ובשאר ספרי הנביאים האריכו בענין והשיבו אותו בכמה מקומות, ואיני צריך להביאם, מפני שהם רבים וידועים.

מקור החיוב בחז"ל

וכאשר התברר לי חיוב מצות הלבבות מן התורה כאשר התברר מן השכל, חפשתי עליו דברי רז"ל, ומצאתי יותר מפרש בדבריהם ממה שהוא מפרש בספרים ומן השכל. קצתו בכלל^ט, כמו שאמרו (סנהדרין קו, ב): "רחמנא לבא בעי", ואמרו (ירושלמי ברכות פ"א, ה"ח): "לבא ועינא תרי סרסורי דחטאה ניהו"^י, וקצתו בפרט, במסכת אבות, שאין צורך להאריך בזכרו. ומצאתי הרבה ממונו במדותיהם^י ובמנהגיהם המקבילים מהם, כשהיו נשאלים על עניניהם, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (מגלה כז, ב): "במה הארכת ימים".

שוגג ומזיד

וראיני מצד הפתוב עוד במכה נפש בשגגה (במדבר לה, יא) שאינו חיב מיתה, ומי שהוא שוגג במצות אשר לא תעשינה, שהיו חיבים עליהם במזיד אחת מארבע מיתות בית דין או כרת, שאינו חיב עליהם^י אלא חטאת או אשם. וכל זה^י ראיה כי העקר בחיוב הענין אינו אלא עד שיהיו הלב והגוף משתתפין במעשה, הלב בכונתו, והגוף בתנועתו. וכן אמרו במי שעשה מצוה ולא נתפון לעשותה לשם שמים, שאינו מקבל^י עליה שכר.

קדימות חובת הלבבות

וכיון שקטב^ב המעשה ועמודו גנויים על פגנת הלב ומצפוניו, ראוייה שתהא חקמת מצות הלב קודמת בטבע^ב לחקמת מצות האברים.

חיובם - של מצוות הלב. הניחו לחברו וכו' - לא נכתב ספר המדרש ומפרט את מצוות הלב. לא תאמץ את לבבך - אסור להקשות את ליבו מלתת צדקה. השיב - התורה חוזרת ומלמדת. אל הלב ואל הלשון - כל עבודת ה' מיוסדת על הלב והלשון. בכלל - באופן כללי. רחמנא לבא בעי - ה' רוצה את הלב (שלמות רצון האדם). לבא ועינא תרי סרסורי דחטאה ניהו - הלב והעיניים הם שני המתווכים (הגורמים) לחטא. במדותיהם - של חז"ל. במה הארכת ימים - ובתשובה לשאלה זו מנו את הנהגותיהם ומידותיהם הטובות. שאינו חיב עליהם - בשוגג. וכל זה - פטור השוגג מעונש חמור. שאינו מקבל וכו' - אלא מעט שכר. שקטב - הציר עליו תלוי הדבר. קודמת בטבע - קדימה טבעית לפי שאחד מבוסס על הברו, כך המצוות המעשיות תלויות במצוות הלב.